

3) характер і порядок проведення перевірок, наявність пов'язаного з цим специфічного комплексу функціональних і службових обов'язків;

4) психологічні особливості взаємовідносин хабароодержувача та хабародавця.

Першою з визначених специфічних рис, які відрізняють працівників державних контролюючих органів серед інших посадових осіб, сфери діяльності яких також вражені хабарництвом, є їх правовий статус. Річ насамперед у тому, що на відміну від представників суддівського та депутатського корпусу, деяких інших категорій громадян, посадові особи державних контролюючих органів не користуються ніякими імунітетами й перевагами, що спричиняє додаткові труднощі в разі проведення стосовно них оперативно-технічних заходів.

Наступною рисою, яка визначає специфіку протидії хабарництву в контексті обраної теми, є сфера реалізації посадовими особами державного контролюючого органу наданих повноважень. Сфера реалізації контрольно-владних повноважень обумовлює характер рішень, які всупереч установленим правилам і нормам приймають посадові особи того або іншого контролюючого органу, а характер і наслідки цих рішень, у свою чергу, здійснюють керівний вплив на коло тих обставин, які підлягають фіксації за допомогою заходів оперативно-технічного документування. Наступною обов'язковою умовою для якісного й ефективного оперативного супроводження належного функціонування контролюючих органів, дотримання ними вимог антикорупційного законодавства в разі допущених певних порушень є чітке розуміння характеру й порядку проведення перевірок різних аспектів господарської діяльності. Відстеження певних ситуацій, в яких з достатнім рівнем імовірності слід очікувати вчинення хабарництва, передбачає, принаймні, з'ясування предмету, характеру, часу й, мабуть, найістотнішої обставини - місця проведення перевірок.

При організації протидії зазначеній категорії злочинів слід вказати й на психологічні особливості взаємовідносин хабароодержувача та хабародавця. Так, взаємовідносини посадової особи державного контролюючого органу й особи, в якій вимагається незаконна винагорода, характеризується комплексом складних і суперечливих психологічних особливостей, які неприйнятні іншим сферам, де хабарництво також має місце. Переважна частина осіб, які потенційно утворюють групу хабародавців, самі є порушниками законодавства, наприклад, умов провадження господарської діяльності, окремих санітарних, документальних, технічних регламентів, тому сприймають тиск з боку посадової особи з певним ступенем розуміння. Через цю ж обставину особи, які утворюють групу хабародавців, не часто та без особливого бажання звертаються із заявами й повідомленнями до правоохоронного органу. Це утворює додаткові ускладнення при документуванні хабарництва у сфері реалізації контрольно-дозвільних повноважень посадо-

вих осіб органів державної влади, особливо в частині пошуку первісної інформації про протиправну діяльність.

Отже, суспільна небезпека отримання хабара посадовими особами державних контролюючих органів полягає в тому, що підконтрольні сфери, важливі для суспільства, починають функціонувати з певними порушеннями законодавства, від чого зазнають значних збитків інтереси окремих громадян, суспільства та держави в основних сферах життєдіяльності (охорона здоров'я, освіта, пенсійне забезпечення, оподаткування тощо). Крім того, не тільки порушується встановлений законодавством порядок провадження певних видів діяльності, а й завдається значна економічна шкода, наприклад, через формальний контроль процедури відшкодування податку на додану вартість, сплати податків, приватизації державного майна та ін. Звідси, у межах одного кримінального провадження, порушеного у зв'язку з отриманням хабара посадовою особою контролюючого органу, фактично може розслідуватися сукупність різних за своєю спрямованістю злочинів (проти власності, у сфері господарської діяльності, у сфері службової діяльності). Їх особливістю є те, що вони нерозривно поєднані з отриманням хабара, зумовлені цим і фактично утворюють певну технологію злочинної діяльності.

Отже, протидія хабарництву серед посадових осіб державних контролюючих органів сприяє викриттю злочинів у господарській, кредитно-фінансовій та інших сферах, оскільки давання хабара для підконтрольних осіб є своєрідним засобом досягнення їхньої злочинної мети.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. - № 30. - С. 141.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1992. - № 22. - С. 303.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Войтович Н.Ф. Корупція в українському суспільстві як одна із загроз економічній безпеці // Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення (мат-ли наук.-практ. конф. Харків, 27 жовтня 2006 р.). - Харків: ХНУВС, 2007. - 278 с. - С. 107-112.
5. Офіційний сайт МВС України. - [Електронний ресурс]: <http://mvs.gov.ua>.

Тарасенко В.Є.

*професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Надійшла до редакції: 07.11.2013*

УДК 343.377

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Челпан О. В.

При дослідженні кримінально-правової природи злочинів у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту були здійснені спроби вирішення не тільки питань кримінальної відповідальності за вчинені злочини, а й

пошук оптимальної конструкції досліджуваних злочинів, який спрямований на посилення ролі законодавства в запобіганні злочинів у досліджуваній сфері.

Особливої уваги заслуговує монографічне досліджен-

© О.В. Челпан, 2013

ня В.А. Мисливого, яке є першим дослідженням кримінально-правових і кримінологічних проблем протидії злочинам проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. У результаті вивчення теорії та практики, емпіричних матеріалів, узагальнення слідчої й судової практики застосування кримінального законодавства, В.А. Мисливим було запропоновано ряд нових концептуальних у теоретичному й прикладному аспектах для юридичної практики положень і висновків, основними з яких є: 1) обґрунтування видового об'єкту злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, і на основі цього була розроблена класифікація та здійснено їх поглиблений кримінально-правовий аналіз досліджуваних злочинів; 2) доведено однорідність за своєю сутністю й ознаками злочинів проти безпеки дорожнього руху й дорожньо-транспортних пригод та їх відмінність лише за наслідками; 3) обґрунтування кримінально-правової характеристики злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту та її складових (соціальну обумовленість і аналіз відповідних складів злочинів, а також об'єктивних і суб'єктивних факторів цих суспільно небезпечних діянь) [6, 220].

При дослідженні кримінально-правової відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що регулюють забезпечення безпеки дорожнього руху, були розроблені пропозиції щодо удосконалення законодавства, щодо ознак діяльності по створенню й утриманню в належному стані дорожніх умов руху транспортних засобів.

Необхідно звернути особливу увагу на проведеній порівняльній аналізі кримінального законодавства, що був здійснений Я.В. Матвійчук, яка дослідила проблеми порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту. Порівняльно-правовий аналіз дозволив виявити як спільні риси, характерні для кримінального права України та Литви, Латвії, Естонії, так і особливості, були визначені недоліки правового регулювання кримінальної відповідальності за такі діяння. І на цій основі сформульовані пропозиції щодо вдосконалення чинного національного законодавства з цих питань [7]. У дослідженні було створено підґрунтя для вдосконалення кримінального законодавства України щодо злочинів проти безпеки руху й експлуатації транспорту на базі узагальнення й аналізу в порівняльно-правовому аспекті національного та іноземного кримінального законодавства щодо кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері безпеки руху й експлуатації транспорту.

У законодавстві України та Литви, Латвії, Естонії основним безпосереднім об'єктом порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту прийнято вважати безпеку дорожнього руху. Як додаткові об'єкти злочину можуть виступати: життя й здоров'я особи, а також за умови, якщо матеріальна шкода передбачена як суспільно небезпечний наслідок цього злочину (як у Литві), - власність. Показано, що кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту в Естонії, Латвії та Литві диференціюється залежно від: а) виду й тяжкості шкоди; б) наявності чи відсутності стану алкогольного, наркотичного сп'яніння або впливу психотропних чи інших діючих на психіку речовин. У КК України відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту диференціюється лише залежно від виду й тяжкості шкоди. Вік кримінальної відповідальності за цей злочин різниться й становить у КК Латвії

та КК Естонії - 14 років, а в КК України й КК Литви - 16 років, що є більш обґрунтованим, адже вікова межа осіб, які вчиняють порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту зі злочинними наслідками, зазвичай більше 16 років, оскільки право на керування більшістю механічних транспортних засобів надається з 18 років. Доведено, що суб'єктивна сторона порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту в усіх чотирьох проаналізованих кодексах характеризується необережною формою вини, оскільки визначається психічним ставленням винного до його наслідків. При цьому в КК Латвії, Литви та України необережність поділяється на злочинну самовпевненість і злочинну недбалість, а в КК Естонії - на легковажність і недбалість. Окремо складовою досліджуваних злочинів необхідно виділити вивчення злочинів у сфері транспорту, вчинених з необережності. Необережна злочинність як відносно масове явище сформувалася в середині ХХ століття в період активного наукового розвитку технічних засобів. Кількість таких злочинів і особливо масштаби завданої ними шкоди (матеріальної та фізичної) завдають технічні засоби, що належать до джерел підвищеної безпеки, і їх стан, який вимагає постійного дотримання правил техніки безпеки. Необережна злочинність у сфері транспортних злочинів була виділена за особливостями механізму злочинної поведінки та її детермінант, які відрізняють ці злочини від умисних діянь.

Під час розробки проблеми необережних злочинів у сфері безпеки руху й експлуатації транспортних засобів були розроблені базові питання - визначення їх понять, видів, особливостей механізму вчинення злочинів з необережності, протидії злочинам з необережності, сформульовано ряд нових наукових положень. Особлива увага була приділена факторам, що обумовлюють вчинення злочинів з необережності, а саме: недоліки культури водіїв, допуск до керування автотранспортом осіб у нетверезому стані, у стані перевтоми, хворобливому стані, випуск в експлуатацію технічно несправних машин, порушення правил індивідуальними власниками автотранспортних засобів. Окремо досліджено й конкретизовано соціально-психологічні умови, що сприяють вчиненню злочинів з необережності: соціальна недисциплінованість, непорядкованість деяких нових суспільних відносин, зневажання інтересів оточуючих, систематичне порушення правил обережності.

Особливої уваги набуває дослідження кримінологічної характеристики злочинів проти безпеки руху й експлуатації транспорту, в яких було визначено стан, структура, характер, динаміка злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Крім того, у кримінологічних дослідженнях особливу увагу приділено детермінантам цього виду злочинів, включаючи особистісно-кримінологічний аспект, а також пошук шляхів удосконалення системи профілактичних заходів, що здатні протидіяти подальшому зростанню цього виду злочинів.

У зв'язку з недостатнім рівнем якості розслідування злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту були здійснені дослідження злочинів цієї категорії з точки зору криміналістичних і кримінально-процесуальних аспектів. У процесі роботи слідчого інколи допускаються помилки, а збір доказів набуває тенденційного, частіше обвинувального характеру. При проведенні слідчих дій не завжди якісно й у повному обсязі досліджуються всі обставини справи. Неповнота й односторонність роз-

слідування призводить до недостатньо обґрунтованих рішень, у результаті чого можливе порушення загальних принципів законності й здійснення правосуддя згідно з Конституцією України, і як наслідок, незаконне притягнення особи до кримінальної відповідальності або її незаконне звільнення. Окремі питання, що стосуються розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів викладені в працях вчених-юристів, які займалися зазначеною тематикою за відповідними науковими напрямками: Б.Л. Зотова, В.К. Лисиченка, В.А. Мизнікова, М.П. Климчука, С.Г. Новікова, В.А. Панюшкіна, М.С. Романова, А.І. Долговой та ін. [7, 8, 10; 9, 33].

Необхідно зазначити важливу роль діяльності слідчого в порушенні кримінального впровадження, розслідуванні, їх закінченні щодо порушення норм безпеки руху та експлуатації транспорту. З огляду на те, що робота по вдосконаленню кримінально-процесуальних норм постійно продовжується, з урахуванням виявлених недоліків і тих завдань, які періодично постають перед кримінальним судочинством у складних сучасних умовах боротьби зі злочинністю й постійним розширенням сфери міжнародного співробітництва, сьогодні вчені зазначають, що існує потреба вдосконалення контролю-наглядової діяльності за дотриманням законності в ході розслідування кримінальних впроваджень вказаної категорії.

Невирішеність вказаних проблем при розслідуванні злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту й відсутність цілісних, системних монографічних розробок стосовно цих проблем і зумовлюють подальше їх наукове дослідження.

Зміст поняття “безпека руху та експлуатація транспорту” розроблювався не тільки в теорії кримінального права, кримінології, а й в інших галузях права. Це зумовлено, насамперед, змістом поняття та його багатоаспектністю й неоднозначністю. При дослідженні наукової бази щодо відповідальності за порушення безпеки руху та експлуатацію транспорту необхідно звернути увагу на дослідження у сфері адміністративно-правих відносин. Дослідження в цій сфері становлять теоретичну й практичну основу вивчення застосування в діяльності міліції адміністративно-правових засобів з метою попередження, припинення порушень правил, що стосуються забезпечення безпеки руху, і притягнення винних до відповідальності, а також шляхи удосконалення зазначеної діяльності [10, 65; 11, 54].

Проведений аналіз норм кримінального законодавства щодо відповідальності за пошкодження шляхів сполучення й транспортних засобів дозволяє зробити висновок, що існують два основних підходи в конструванні складу досліджуваного злочину. У першому випадку склад злочину формується як матеріальний, коли обов'язковою ознакою об'єктивної сторони виступають

шкідливі наслідки у виді нещасних випадків з людьми, аварій, катастроф, суттєва матеріальна шкода; в іншому випадку склад злочину сконструйований як формальний (за типом делікту створення реальної небезпеки).

Література

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 04.02.2011 р. № 2952-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 20.05.2012 р. № 4652-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
4. Про міліцію: закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 17.01.2012 р. № 4025-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
5. Про прокуратуру: закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 01.10.2011 р. № 3668-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
6. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) [Текст] / В.А. Мисливий - М.: Київ, 2005. - 302 с.
7. Матвійчук Я.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 - К., 2009.
8. Личность преступника [Текст] / [под ред Н.Н. Кондрашкова, В.Н. Кудрявцева, Н.С. Лейкина и др.]. - М.: Юрид. лит., 1971. - 356 с.
9. Криминология [Текст]: учебник для юрид. вузов / под общ. ред. А.И. Долговой. - М.: Норма-М, 1999. - 272 с.
10. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления: опыт криминологического моделирования [Текст] / В.Н. Кудрявцев. - М.: ИНФРА-М, 1998. - 214 с.
11. Закалюк А.П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения [Текст] / А.П. Закалюк. - М.: Юрид. лит., 1986. - 192 с.

Челпан О.В.

*здобувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної Академії
Внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 12.10.2013*